

Педагогіка
школи

УДК 37.043.2
(477.72)

**Лідія
СЛОБОДЕНЮК**

Проректор
з навчально-методичної
роботи
КВНЗ «Херсонська
академія
неперервної освіти»,
доктор філософії, доцент

**Олена
ЮДИНА**

Методист
навчально-методичної
лабораторії корекційної
педагогіки і психології
КВНЗ «Херсонська
академія
неперервної освіти»

ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті висвітлено сучасні підходи до організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розкрито особливості розвитку інклюзивної освіти на Херсонщині.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, особи з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми та її значення. Законом України «Про освіту» надано право на якісну та доступну освіту кожній людині незалежно від стану здоров'я та інвалідності. Зокрема, статті 19 («Освіта осіб з особливими потребами») і 20 («Інклюзивне навчання») значно розширюють можливості інклюзивної освіти. У статті 20 зазначено, що «заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків така група або клас утворюється в обов'язковому порядку» [2]. Отже, з 1 вересня 2018 р. діти з особливими освітніми потребами зможуть навчатися у звичайних школах і їм не матимуть права відмовити. Кожна школа повинна забезпечити максимально сприятливе середовище для навчання й розвитку таких дітей. У цьому контексті неабиякої актуальності набуває досвід надання означених освітніх послуг, накопичений у різних регіонах України.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми актуаль-

ності й необхідності освітньої інтеграції та інклюзії дітей з особливостями розвитку знайшли своє відображення в дослідженнях багатьох вітчизняних (М. Безруких, В. Бондар, О. Гонєєв, С. Єфімова, Т. Ілляшенко, В. Засенко, Т. Сак, В. Синьов, В. Тарасун, О. Хохліна та ін.) і зарубіжних (Д. Барбер, Т. Бут, Ч. Веббер, Т. Лорман, Т. Мітлер, К. Стафофорд, Д. Харві та ін.) науковців. У дослідженнях А. Колупасової, Н. Софій, Л. Волкової, Н. Назарової, В. Тищенко, Л. Шипіциної особлива увага приділяється питанням надання практичної допомоги особам з обмеженими можливостями, вивченню спеціальних умов успішної інклюзії, наголошується на складності й багатоаспектності цієї проблеми [1, 3, 4, 9]. Погляди науковців і практиків щодо зазначеної проблеми неоднозначні, що свідчить про необхідність її подальшого вивчення.

Метою статті є висвітлення особливостей упровадження інклюзивного навчання на Херсонщині.

Виклад основного матеріалу. Права та обов'язки громадян з обмеженими можливостями закріплено в

нормах міжнародного права. У Конвенції ООН про права дитини обумовлюються вимоги до кожної держави та її політики діяти згідно зі всесвітньою конституцією прав дитини. В основі інклюзивного навчання лежить право на освіту, проголошене ООН у Загальній декларації прав людини в 1948 р. Принцип інклюзивної освіти викладено в Саламанській декларації, прийнятій і схваленій у 1994 р. 92 країнами світу: «Звичайні школи повинні приймати всіх дітей незалежно від їх фізичного, інтелектуального, емоційного, соціального, лінгвістичного або іншого стану і створювати їм умови на основі педагогічних методів, орієнтованих у першу чергу на потреби дітей» [8].

На державному рівні створення умов для навчання таких дітей, їх професійну орієнтацію, зайнятість та інтеграцію в суспільство регулюється системою нормативно-правових актів: Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про охорону дитинства». Приймаються положення та законодавчі документи, які забезпечують і гарантують здобуття якісної освіти учнями з особливостями психофізичного розвитку в масових школах за місцем проживання, створення умов для реалізації їхнього творчого потенціалу та розвитку індивідуальних здібностей.

Закон України «Про освіту» визначив поняття «особи з особливими освітніми потребами», зокрема, це – «особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [2]. Гарантією створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами в системі загальної освіти є інклюзивне навчання, яке, звичайно, має багато позитивного: діти перебувають у родині, навчаються з ровесниками у звичайній школі, де враховуються їхні індивідуальні потреби, можливості та інтереси.

Концепцією розвитку інклюзивного навчання (наказ від 01.10.2010 № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання») визначено **основні напрями навчання осіб з особливими освітніми потребами**, а саме:

- формування нової філософії суспільства – позитивного ставлення до дітей та осіб із порушенням психофізичного розвитку;
- створення умов для реалізації державної політики забезпечення конституційних прав і гарантій дітям з особливими освітніми потребами у сфері освіти;
- удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей із порушеннями психофізичного розвитку [5].

Аналіз понятійних визначень, що стосуються інтеграційних процесів в освіті, засвідчив різноманітність тлумачень, форм і моделей інклюзивного навчання [3, 9, 10, 11].

У розумінні ЮНЕСКО **інклюзія** – це не лише навчання дітей з особливими потребами в єдиному загальноосвітньому середовищі, а й **активна участь усіх дітей шкільного віку в повноцінному навчальному процесі, це рівні можливості для здобуття якісної шкільної освіти і, головне, можливість для всіх вчитися жити разом** [4].

У законі України «Про освіту» інклюзивне навчання розглядається як «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [2]. При цьому заклади освіти мають створити умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх особистісних потреб і можливостей. І в першу чергу, на наш погляд, необхідно руйнувати суспільні стереотипи щодо освіти таких дітей та підвищувати компетентність педагогічних працівників під час проходження

ними курсів підвищення кваліфікації у закладах післядипломної освіти.

У Комунальному вищому навчальному закладі «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, який успішно пройшов процедуру акредитації, підтвердивши статус вищого навчального закладу IV рівня (наказ Міністерства освіти і науки України від 13.03. 2017 р. № 375 «Про результати акредитації та атестації»), **визначено першочергові завдання щодо запровадження інклюзивного навчання в регіоні, зокрема:**

- *формування та підвищення інклюзивної компетентності науково-педагогічних та педагогічних працівників академії;*
- *сприяння об'єднанню зусиль фахівців різних галузей, державних і громадських установ з питань просвітницької роботи щодо інклюзивної освіти;*
- *координація діяльності та взаємодія закладів дошкільної та загальної середньої освіти зі спеціальними навчальними закладами з метою використання напрацьованих методик роботи з дітьми тієї чи іншої нозології, залучення до консультування спеціалістів із досвідом роботи з такими категоріями дітей;*
- *забезпечення організації та змісту курсів підвищення кваліфікації для педагогічних працівників, які працюють в інклюзивних класах/групах;*
- *розвиток інклюзивної компетентності педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти Херсонської області, формування їх професійної готовності та позитивної мотивації до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами через проведення науково-методичних та науково-практичних конференцій, семінарів, вебінарів, круглих столів, тренінгів, майстер-класів тощо;*
- *розроблення методичних рекомендацій для педагогів-вихователів, дефектологів, психологів, соціальних педагогів, які працюють в інклюзивних класах/групах щодо формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми*

потребами, запобігання конфліктам, забезпечення повноцінної адаптації дітей в умовах навчального закладу;

- *вивчення, узагальнення та впровадження досвіду інклюзивної моделі освіти в закладах освіти області;*
- *організація консультативної роботи з педагогічними працівниками, керівниками освітніх закладів, батьками дітей з особливими освітніми потребами, громадськістю;*
- *координація й надання науково-методичного супроводу експериментальним майданчикам, що працюють в умовах інклюзивного навчання.*

Формування відповідного підрозділу в структурі Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради та запровадження посади методиста з інклюзивної освіти у 2011 р. дало змогу створити систему методичного супроводу та підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзії. Першочерговим завданням для нас стало тоді роз'яснення педагогам області нової філософії та суспільства перспектив інклюзії в освіті, її переваг поряд з іншими формами навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Початківцями у масштабному запровадженні інклюзивної освіти в Херсонській області стали педагогічні колективи Олешківського району. У 2013-2014 навчальному році на базах шкіл цього району відкрито 11 інклюзивних класів, у яких навчалось 16 дітей з особливими освітніми потребами [6]. Потім долучилися навчальні заклади м. Херсона, Білозерського, Голопристанського, Генічеського, Великоолександрівського та інших районів. Динаміку зростання кількості інклюзивних класів на Херсонщині та кількості дітей, охоплених новою формою навчання, відображено в таблиці.

За даними Міністерства освіти і науки України, Херсонська область у 2016-2017 навчальному році посіла 9-те місце в Україні за кількістю інклюзивних класів та дітей, охоплених такою формою нав-

чання. На наш погляд, це непоганий результат, якщо враховувати труднощі, які довелося здолати. Це стало можливим завдяки педагогічним працівникам, які не втомлюються навчатися, професійно зростати та налаштовані на зміни.

Педагогів новостворених класів потрібно було підготувати до роботи в нових умовах, забезпечити можливість підвищення їх професійної компетентності з питань інклюзивної освіти. З цією метою в академії проведено відповідні заходи. У першу чергу ми перейшли від фрагментарних лекцій, що читалися на курсах підвищення кваліфікації учителів, до викладання для всіх категорій слухачів *тематичних модулів*, які розкривають науково-методичні аспекти впровадження інклюзивної освіти в роботу закладів загальної середньої освіти. Оновлено освітньо-кваліфікаційні програми та навчальні плани курсів підвищення кваліфікації для учителів-дефектологів, практичних психологів та соціальних педагогів, педагогічних працівників класів (груп) з інклюзивним й інтегрованим навчанням закладів загальної середньої освіти та закладів дошкільної освіти. Варіативну складову навчально-тематичних планів доповнено спекурсорами з цієї проблеми, зокрема, «Корекційна освіта (за нозологіями)», «Використання жестової мови в навчально-виховній роботі з дітьми», «Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах освітнього закладу», «Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами та їхніх сімей».

У міжкурсовий період запроваджено нову форму роботи зі слухачами – *5-денні семінари, що проводяться двічі на рік на базі академії*. Під час цих семінарів педагогічні працівники здобувають не тільки теоретичну підготовку щодо роботи в умовах інклюзії, а й практичні навички на майстер-класах досвідчених педагогів області. Слухачі курсів підвищення кваліфікації у разі потреби отримують консультації та рекомендації з питань психологічного супроводу вразливих верств населення, організації інклюзивного навчання у закладах освіти. Консультаційну допомогу здійснюють науково-педагогічні працівники кафедри теорії і методики виховання, психології й інклюзивної освіти та фахівці навчально-методичних лабораторій корекційної педагогіки і психології, практичної психології й соціальної роботи академії. На сайті обласної психологічної служби створено й постійно оновлюється розділ з інклюзивної освіти, де розміщуються матеріали щодо організації та реалізації технологій інклюзивної освіти, нормативно-правові документи.

Складно навчати інклюзії, не маючи навчальної бази для

Таблиця.
Динаміка впровадження інклюзивного навчання в Херсонській області

Термін	Кількість дітей, охоплених інклюзивним навчанням	Кількість класів (груп) з інклюзивною формою навчання
2013/2014 навчальний рік	77	49 класів (дві групи в ДНЗ)
2014/2015 навчальний рік	90	58 класів
2015/2016 навчальний рік	129	85 класів
2016/2017 навчальний рік	148 (чотири дитини з ДНЗ)	95 класів (дві групи в ДНЗ)
2017/2018 навчальний рік	275	160 (вісім груп у ДНЗ)

УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: напрями роботи академії

У 2011 р. в академії започатковано експериментальну роботу з теми «*Моделювання навчально-корекційного освітнього простору дошкільного закладу в системі інклюзивної освіти*» на базі КЗ «Дитячий будинок «Теремок» Херсонської обласної ради. Сьогодні – це ясла-садок компенсуючого типу – центр розвитку дитини № 60 Херсонської обласної ради. Саме цей навчальний заклад став майданчиком для методичних напрацювань, семінарів, майстер-класів, практичних занять з питань інклюзивної освіти для слухачів курсів підвищення кваліфікації та педагогів області. **Одним із результатів експериментальної роботи стали методичні рекомендації «Створення індивідуальної програми корекції розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної групи дошкільного закладу»,** які є вкрай необхідними для педагогів дошкільних навчальних закладів з інклюзивними групами [12].

У дитячому будинку «Теремок» на початку 2013 р. відбувся Круглий стіл між освітянами, управлінцями, науковцями та громадськими організаціями Херсонської області з питань подолання проблем на шляху впровадження інклюзії на Херсонщині. **І саме після цього діалогу інклюзія розпочала свою ходу в освітньому просторі Херсонської області.**

У 2012-2017 р. на базі Херсонської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 Херсонської міської ради проведено експеримент з теми «*Психолого-педагогічні умови інклюзивної освіти дітей з особливими потребами в загальноосвітньому просторі.*» Завдяки експериментальній роботі педагогів школи та науково-методичному супроводу академії на практиці відпрацьовано технології інклюзивного навчання, організаційно-методичні умови впровадження інклюзивного навчання, методики роботи з дітьми з різними нозологіями. Відтепер на базі експериментального закладу ЗОШ № 4 м. Херсона працює ресурсний центр для батьків і педагогів. Консультаціями спеціалістів, учителів мають можливість скористатися не тільки батьки, педагоги школи, а й їхні колеги-освітяни з області [7].

За нетривалий період існування інклюзивної освіти в Херсонській області **працівниками академії розроблено понад 20 методичних рекомендацій,** що висвітлюють досвід роботи педагогів в умовах інклюзії та психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання регіону. Педагогічними працівниками області та академії у різних фахових виданнях України опубліковано багато статей з питань організації та методів навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Одним із важливих напрямів роботи академії з упровадження інклюзивної освіти та методичного супроводу навчання дітей з особливими освітніми потребами є **співпраця з громадськими організаціями,** а саме: Національною асамблеєю інвалідів України, Всеукраїнським фондом «Крок за кроком», ВБО «Даун Синдром», ВГО інвалідів «Українське товариство глухих», ГО «Серце матері», ГО «Сонячні діти Херсонщини», Громадською організацією «Херсонський обласний центр «Успішна жінка», Молодіжною організацією «Нова генерація», Всеукраїнською громадською організацією «Жіночий консорціум України», Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла-Страда-Україна». Представники ініціативної групи «Аутизм. Зачаровані діти – Херсон», ГО «Сонячні діти Херсонщини» постійно запрошуються на курси підвищення кваліфікації учителів-дефектологів та педагогів інклюзивних класів для проведення майстер-класів та практичних занять. Проведено спільний семінар «Аутична дитина в школі. Статеве виховання дітей з особливими освітніми потребами».

практичних занять (див. вріз). У листопаді 2017 р. Херсонська область долучилась до проекту Благодійного Фонду Порошенка «*Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації*», яким опікується дружина Президента України Марина Порошенко. Херсонщина підписала Меморандум про співпрацю з Фондом Порошенка щодо впровадження інклюзивної освіти в освітніх закладах області. У рамках цього проекту команда педагогічних працівників Херсонської області взяла участь у навчальних тренінгах «Інклюзивний простір. Практичні кроки». Підготовлені тренери провели навчання для **230 вчителів** області.

У лютому 2017 р. в академії спільно з Департаментом освіти, науки та молоді Херсонської обласної державної адміністрації проведено обласний Круглий стіл з теми «*Роль інклюзивно-ресурсного центру у забезпеченні якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами*», на якому розглянуто перспективи розвитку інклюзивної освіти на Херсонщині на основі створення мережі інклюзивно-ресурсних центрів (див. табл.). За рішенням Круглого столу розпочато створення інформаційної бази щодо надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами Херсонської області в закладах освіти різного профілю. Станом на травень 2018 р., за інформацією Департаменту освіти, науки та молоді Херсонської обласної державної адміністрації, в Олешківському, Голопристанському, Бериславському районах та місті Каховці пройшли юридичну

реєстрацію інклюзивно-ресурсні центри. Триває робота зі створення таких центрів у Білозерському, Генічеському, Новотроїцькому районах та містах Херсоні й Новій Каховці.

ВИСНОВКИ. Таким чином, комплексна та різнорівнева діяльність щодо впровадження системи інклюзивної освіти в закладах дошкільної та загальної середньої освіти Херсонщини значною мірою залежить від створення умов та готовності керівних та педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, організації ефективної діяльності інклюзивних ресурсних центрів, організації масової просвітницької та консультативної роботи з цих питань.

Лидія Слободенюк, Елена Юдина
Пути внедрения инклюзивного образования в Херсонской области

В статье освещены современные подходы к организации инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями. Раскрыты особенности развития инклюзивного образования на Херсонщине.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями.

Lidiya Slobodenyuk, Olena Yudina
The ways of implementation of inclusive education in Kherson region

The article highlights modern approaches considering the organization of inclusive education for persons with special educational needs. Are revealed the features of development the inclusive education in Kherson region.

Keywords: inclusiveness, inclusive education, persons with special educational needs.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даниленко, Л.І. Управління інклюзивною школою на засадах менеджменту освітніх інновацій // Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. / Кол. авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І., – Київ, 2007. – 128 с.
2. Закон України «Про освіту» (від 05.09.2017 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. / Кол. авторів: А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда та ін. За заг. ред. Л. І. Даниленко. – 2-ге вид., стереотип. – Київ : ФО-П І. С. Парашин, 2010. – 128 с.
4. Колупаєва, А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи / Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. – Київ: Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
5. Концепція розвитку інклюзивного навчання (від 01.10.2010р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsiirozvitku-inkluzivnogo-navchannya?=&print>.
6. Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (з досвіду роботи педагогів Цюрупинського району Херсонської області) / уклад. Н.О.Басюк, Н.В.Васильєва, І.С.Спільна, О.В.Юдіна. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. – 27 с.
7. Педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі: з досвіду роботи вчителя початкових класів Херсонської ЗОШ № 4 Херсонської міської ради Мильнік С.В. / уклад. С.В. Мильнік; за ред. О.В.Юдіної. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. – 40 с.
8. Саламанкская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. – Саламанка, Испания, 7–10 июня 1994 г. – Киев, 2000. – 21 с.
9. Софій, Н.З., Найда, Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти // Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. / Кол. авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І., – Київ, 2007. – 128 с.
10. Специальная педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. заведений / Л. И. Аксенова, Б. А. Архипов, Л. И. Белякова и др.; под ред. Н. М. Назаровой. – 2-е изд., стереотип. – Москва: Изд. центр «Академия», 2001. – 400 с.
11. Специальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / АПН України; Інститут спеціальної педагогіки; Луганський держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка / В. І. Бондар (голов. ред.). – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.
12. Створення індивідуальної програми корекції розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної групи дошкільного закладу: метод. реком. / за ред. Л.І.Слободенюк. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. – 106 с.